

Avrasya Jeopolitiğinin Türk Enerji Politikası ve Çevresel Güvenlik Üzerindeki Rolü: Etkileşimler ve Yeni Dinamikler

İlknur Gül^a

^a Arş. Gör. Dr., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, İİBF, Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli, Türkiye.

E-posta: ilknur.gul@klu.edu.tr

ÖZ Enerji, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan ve günlük hayatın hemen her alanında kullanılan bir kaynaktır. Ekonomik ve toplumsal kalkınmanın önemli bir unsuru olarak her iki kalkınmanın da gerçekleştirilmesinde sağlam bir temel oluşturan enerji kaynakları; eğitimden sağlığa, istihdamdan altyapı ve ulaşım kadar birçok sektörü doğrudan etkileyebilecek kritik bir role sahiptir. Ancak, dünya genelinde enerji kaynaklarının eşit dağılmadığı da bilinen bir gerçektir. Bu durum, bazı devletlerin enerjiye erişimini diğer devletlere göre daha kolay veya zor olmasına sebep olurken aynı zamanda devletler arasında ekonomik, siyasi ve stratejik çıkar çatışmalarına da yol açmaktadır. Özellikle sanayileşme dönemi ve sonrası yaşanan gelişmeler enerji ihtiyacını ve talebini arttırmıştır. Bu artan talep ise büyük güçlerin enerji zengini bölgelere yönelmesi ve bu enerji kaynaklarını kontrol etmek amacıyla birbirleriyle rekabete girmesiyle sonuçlanmıştır. Bu çalışmanın araştırma sahası olarak belirlendiği dünyada enerji kaynakları bakımından önemli bir yeri bulunan Avrasya jeopolitiği de böyle bir rekabetin yaşandığı ve hatta üzerinde Yeni Büyük Oyunun oynandığı ve oyunda Türkiye de dahil çeşitli aktörlerin etkili olduğu stratejik bir coğrafyadır. Aktörlerinin devletlerine daha fazla enerji kaynağı sağlayarak hem üretimi hem de tüketimi arttırmak suretiyle ekonomik kalkınmayı hedefledikleri bu oyunda, göz ardı edilen çevredir. Enerji kullanımı ve çevre arasındaki ilişki, günümüz dünyasının karşılaştığı en önemli sürdürülebilirlik meselelerinden biridir. Enerji kullanılarak gerçekleştirilen faaliyetlerin maliyetini çevre ödemektedir. Çevre kirliliği ve bu bağlamda çevresel güvenlik hem Türkiye'nin hem de tüm devletlerin ortak sorunudur. Bu çalışmada, Avrasya jeopolitiğinde oynanan stratejik oyunlar sonucunda Türk enerji politikasının değişimini ve dönüşümüne odaklanılmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin çevresel güvenlikle ilgili politikaları incelenerek çevresel güvenliğin tehdit altında olup olmadığı sorusu yanıtlanmaya çalışılacaktır.

The Role of Eurasian Geopolitics on Turkish Energy Policy and Environmental Security: Interactions and New Dynamics

ABSTRACT Energy is a resource that is necessary to meet the basic needs of individuals and is used in almost every aspect of daily life. As an essential element of economic and social development, energy resources, which form a solid foundation for the realization of both development, have a critical role that can directly affect many sectors from education to health, employment to infrastructure and transportation. However, it is also a well-known fact that energy resources are not equally distributed across the world. While this situation causes some states to have easier or more difficult access to energy than others, it also leads to economic, political and strategic conflicts of interest between states. The developments, particularly during the industrialization period and thereafter, have increased the demand and need for energy. This increased demand has resulted in major powers directing their focus towards energy-rich regions and competing with one another to control these energy resources. Eurasian geopolitics which is the focus of this study due to its significant position in terms of energy resources, is a strategic geography where such competition occurs and where the New Great Game is being played, with various actors, including Türkiye. In this game, where actors aim for economic development by increasing both production and consumption by providing more energy resources to their states, the environment is ignored. The relationship between energy use and the environment is one of the most important sustainability issues facing the world today. The cost of activities carried out through energy usage is paid by the environment. Environmental pollution and in this context environmental security, is a common problem for both Türkiye and all nations. This study examines the changes and transformation of Türkiye energy policy as a result of the strategic games played in Eurasian geopolitics. Additionally, Türkiye's environmental security policies will be analyzed to answer the question of whether environmental security is under threat.

Anahtar Kelimeler

Avrasya jeopolitiği • Türk enerji politikası • çevre kirliliği • çevresel güvenlik • yeni büyük oyun

Keywords

Eurasian geopolitics • Turkish energy policy • environmental pollution • environmental security • the new great game

Atf: Gül, İ. (2024). Avrasya Jeopolitiğinin Türk enerji politikası ve çevresel güvenlik üzerindeki rolü: etkileşimler ve yeni dinamikler. *EnergyTR*, 1(2), 163-179.

Başvuru: 05.04.2024 **Kabul:** 16.09.2024

EXTENDED ABSTRACT The Industrial Revolution is a process of economic, social and technological transformation. Following the Industrial Revolution, the use of new inventions in industry led to a rapid increase in energy demand globally. Energy, which plays a crucial role in both increasing the production of goods and services and improving the quality of human life, has become a topic of significant concern for states. The unequal distribution of energy resources and the gradual depletion reserves due to increasing demand have led states to pursue various strategies. The unequal distribution of energy resources and the gradual depletion of reserves due to increasing demand lead states to various strategies.

It is natural that regions with rich reserves are the stage for powerful states and international oil companies to showcase their power and influence. Particularly following the dissolution of the Soviet Union in 1991, the emergence of 15 new states with increased autonomy over their abundant oil and natural gas reserves led to Central Asia and the Caucasus becoming new focal points of competition. The competition over how and through which routes the Eurasia's rich reserves would be transported to Eastern and Western markets has transformed the dynamics of the "Great Game" played at the end of the 19th century into a "New Great Game". The New Great Game is a more complex game, involving a greater number of global actors and characterized by more intricate relationships and issues.

Türkiye, which possesses a crucial transit route connecting the continents of Asia and Europe, is a country with deep historical and economic ties to the Eurasian states. Particularly in the post-Cold War period, Türkiye has adopted a policy aimed at activating its relations with the region. Türkiye acts as a strategic hub between consumer countries and resource-rich countries and plays an important role in the process of ensuring energy security through the diversification of both transit routes and energy sources. Considering Europe's energy dependence and energy security, the importance of the issue for Europe is also recognized.

Türkiye's interest in Eurasia, and particularly in the Caspian region, has been shaped not only by economic motivations but also by political and strategic considerations. The control over the transportation routes of regional energy resources will enhance the country's strategic and geopolitical importance, and also will deepen its economic integration with the European Union through significant natural gas flows. Additionally, Türkiye will have the capacity to put pressure on the EU on membership negotiations. This would enable Türkiye to evolve from a 'country that seeks EU membership' to a 'country that the EU desires'.

The energy resources driving this power struggle between states are fossil fuels, such as oil and natural gas. Today, nearly 90% of global energy demand is met by fossil fuels, while the remaining 10% from renewable sources. Although the use of fossil fuels satisfies a significant portion of global energy demand, their environmental impact leads to an increase in greenhouse gas emissions, thereby accelerating climate change.

The rapid destruction of environmental assets leads to a macro-scale environmental problem and ultimately results to environmental insecurity at the global level. This escalating environmental crisis highlights the necessity for holistic strategies that simultaneously focus on the conservation of natural resources and the reduction of adverse ecological consequences. In this context, what states need to do is to approach environmental policies in an integrated manner with the energy policies they intend to implement.

For Türkiye, sustainability and success in energy policies can only be achieved by harmonizing these policies with environmental policies. However, the country continues to derive a substantial proportion of its energy production from fossil fuels, thereby increasing its reliance on external energy sources. Despite the significant potential of renewable energy resources, there has been insufficient progress in this field to date. However, increasing the use of renewable energy sources instead of fossil fuels will both contribute to ensuring environmental security and strengthen energy security.

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren önce İngiltere’de başlayan ve oradan da tüm dünyaya yayılan Sanayi Devrimi, kapsamlı bir ekonomik, teknolojik ve sosyal dönüşüm sürecidir. Bu dönüşümle birlikte, hem mal ve hizmet üreten sektörlerin üretiminin artırılmasında hem de insanın yaşam kalitesinin yükseltilmesinde büyük öneme sahip olan enerji, dünya devletlerinin üzerinde hassasiyetle durduğu bir konu haline gelmiştir. Nitekim Sanayi Devrimi’nin ardından, yeni buluşların endüstride kullanımıyla birlikte enerji talebi dünya genelinde hızlı bir artış göstermiştir. Enerji kaynaklarının eşit olmayan dağılımı ve rezervlerin artan talep nedeniyle giderek azalması ise devletleri çeşitli arayışlara yönlendirmektedir (Mucuk & Uysal, 2009, s. 106). Hatta günümüzde devletler arasında enerji kaynaklarına sahip olma hususunda çatışmalara da sıklıkla rastlanmaktadır.

Dünya nüfusu arttıkça enerjiye duyulan ihtiyaç daha da artmaktadır. Bununla birlikte, dünya nüfusunun %25’ini barındıran zengin sanayileşmiş ekonomiler, dünya enerji arzının %75’ini tüketmektedir. Bugün dünyadaki enerji tüketiminin yılda 22 milyar kWh olduğu tahmin edilmektedir (Omer, 2008, s. 2268). Yenilenebilir enerji kaynaklarının üretimindeki artışa rağmen dünya enerji talebinin büyük bir kısmı erişiminin kolaylığı ve düşük maliyeti nedeniyle geleneksel fosil yakıtlardan (yenilenemez enerji kaynakları) sağlanmaktadır (Çınar & Yılmaz, 2015, s. 56). Fakat fosil yakıtlar da dünya genelinde eşit bir şekilde dağılmamış olduğundan, enerji kaynakları açısından yetersizlik yaşayan ülkelerde enerji bağımlılığı sorunu ortaya çıkmaktadır. Enerji bağımlılığı, en temel tanımıyla bir ülkenin ihtiyaç duyduğu enerjinin yerel kaynaklardan karşılanamaması nedeniyle dışarıdan, yani yurt dışından ithalat yoluyla temin edilmesidir (Orun & Demirgil, 2021, s. 103). Bu bağlamda fosil yakıt rezervi açısından zengin olan devletler ve bölgeler stratejik bir role sahiptir, denilebilir.

Zengin rezervlere sahip bölgelerin güçlü devletlerin ve uluslararası petrol şirketlerinin güçlerini sergileyecekleri bir sahne olması doğaldır. Özellikle 1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra 15 yeni devletin zengin petrol ve doğal gaz rezervleri üzerinde serbestlik kazanması, Orta Asya ve Kafkasya’nın rekabetin yeni adresi haline gelmesine yol açmıştır. Bölgedeki zengin rezervlerin doğu ve batı pazarlarına nasıl ve hangi yönden taşınacağı rekabeti, 19. yüzyılın sonunda oynanan Büyük Oyunu, Yeni Büyük Oyuna dönüştürmüştür (Timor, 2012, s.213–215). Yeni Büyük Oyun, daha fazla küresel aktörün rol aldığı, daha karmaşık ilişkilerin ve sorunların yer aldığı bir oyundur.

Bölgede etkin rol oynayan yeni oyuncular arasında İran, İsrail, Türkiye, Pakistan, Çin, ABD ve Rusya bulunmaktadır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanarak Orta Asya’da güç sahibi olmayı hedefleyen devletler de Yeni Büyük Oyun’un önemli aktörleri arasına girmiştir (Demirtaş, 2019, s. 27). Türkiye, jeopolitik konumu nedeniyle bu oyunda kilit bir role sahiptir. Dünyadaki ispatlanmış petrol ve doğal gaz rezervlerinin $\frac{1}{4}$ ’ünü üreten ülkeler- ispatlanmış petrol rezervlerinin %73’ü ve doğal gaz rezervlerinin %72’si, Orta Asya-Hazar ve Orta Doğu bölgelerinde- Türkiye’ye komşudur (Bayraç, 2009, s. 118). Türkiye, Orta Asya’nın petrol ve doğal gaz rezervlerini, enerji açısından diğer devletlere bağımlı olan Avrupa’ya taşıyan bir enerji koridoru olmasının yanı sıra, büyüyen bir enerji pazarı olarak bu rezervlerin potan-

siyel alıcısı konumundadır. Türkiye, doğal bir enerji koridoru olarak birçok projeye destek vermekte ve/veya katılmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin hem Avrupa hem de Avrasya ülkeleri için stratejik bir öneme sahip olduğunu söylenebilir.

Omer'e (2008, s.2265–2268) göre yalnızca enerji güvenliği ve ekonomik kalkınma değil çevrenin korunması da devletlerin ulusal enerji politikalarını belirleyen unsurlardan biridir. Özellikle yenilenebilir olandan ziyade yenilenemez olan fosil yakıtların üretimi ve tüketiminin insan sağlığını ve diğer yaban hayatı türlerini tehdit eden çevresel sorunları içeren bazı olumsuz etkileri bulunmaktadır. Karbondioksit ve diğer sera gazlarının birikmesi, öngörülemeyen ancak potansiyel olarak yıkıcı sonuçları olan küresel ısınmaya yol açmaktadır. Fosil yakıtlar yandığında çevreye ve insan sağlığına zarar veren zehirli kirleticiler yaymaktadırlar. Küresel Hastalık Yüğü (GBD) raporuna göre, hava kirliliği 2019 yılında 4,5 milyon erken ölüme sebep olmuştur. Bu açıdan bakıldığında gerek çevre kirliliğini önlemek gerekse doğal kaynakları koruyarak gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılamak için sürdürülebilir uygulamaları benimsemek uluslararası düzeyde önem verilen ve öncelik taşıyan bir konu haline gelmelidir.

Bu çalışmanın amacı, geçmişten günümüze konjonktürdeki değişimleri göz önünde bulundurarak Türkiye'nin enerji politikasını analiz etmektir. Avrasya jeopolitiğindeki Yeni Büyük Oyun bu analizin merkezinde yer alacaktır. Bir diğer amaç ise çevresel güvenliğin Türkiye'deki enerji politikalarına ne ölçüde yansıdığını ve bu bağlamda alınan önlemlerin neler olduğunu belirlemektir.

Soğuk Savaş Sonrası Avrasya Jeopolitiğinde Değişen Dengeler ve Yeni Büyük Oyun

Kelime anlamıyla jeopolitik, dünyanın veya bölgelerin stratejik konumlarını veya ilgili ülkelerin siyasi hareketlerini inceleyerek analiz etmek ve öngörülerde bulunmaktır. Squire (2015, s. 143) jeopolitiğin sadece fiziksel coğrafi unsurlarla sınırlı olmadığını; aynı zamanda siyasi, ekonomik ve sosyal bağlamlara göre şekillendiğini ifade etmektedir. Uluslararası politikanın jeopolitik merkezi, yalnızca doğal coğrafi konumla belirlenmez. Bir bölgenin dünya merkezi olabilmesi için iki temel koşulu karşılaması gerekmektedir. Birinci koşul, bölgenin dünya üzerindeki en etkili ülkeleri barındırmasıdır. Bu bağlamda, bir veya birkaç ülkenin dünya çapında askeri ve kültürel güce sahip olması ve diğer ülkeler tarafından örnek alınabilecek bir model oluşturması önemlidir. İkinci koşul ise, dünya merkezinin aynı zamanda uluslararası çatışmaların en yoğun yaşandığı bölge olmasıdır (Yan'dan akt., Zhao ve ark., 2022, s. 1). Bazı araştırmacılar, dünyanın jeopolitik merkezinin batıdan doğuya doğru kaydığını ileri sürmektedirler (Alagappa, 2008; Dussel & Fornazzari, 2002; Hamidov & Rustamli, 2016; Walton, 2007).

Soğuk Savaş'ın ardından, Avrasya'nın jeopolitik konumunun stratejik önemi giderek artan bir şekilde belirginleşmiştir. SSCB'nin 1991'de dağılmasına kadar, bu bölge dış dünya ile etkileşimden yalıtılmıştı ve dolayısıyla dış müdahalelere karşı da kapalıydı. SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte bölgenin devasa doğal kaynakları, bölgeyi dış güçlerin etkisine açmış ve Hazar bölgesi, tarihsel olarak bir kez daha stratejik rekabetlerin odak noktası haline gelmiştir. Bu durum, bazı akademis-

yeniler ve gazetecilerin Hazar hidrokarbon kaynaklarına sahip olma mücadelesini, on dokuzuncu yüzyılda Rus ve İngiliz imparatorluklarının bölge üzerindeki egemenlik mücadelesine atıfta bulunarak “Yeni Büyük Oyun” olarak tanımlanmasına yol açmıştır (İşeri, 2009, s. 34).

“Yeni Büyük Oyun” bir bakıma 19. yüzyılın sonunda İngiltere ve Rusya arasında yaşanan güç mücadelesini anımsatmaktadır. O dönemde toprağın ve orada yaşayan halkın kontrolü önemliyken, bugün bunun yerini enerji kaynaklarının kontrolü, yönetimi ve taşınması almıştır. Devletler arasındaki petrol rezervlerinin paylaşımı ve boru hattı güzergâhları, bölgesel güç dengesinde kimin daha fazla otoriteye sahip olduğunu belirleyen ana unsurlar haline gelmiştir. Benzer şekilde, bölgesel dengeyi kendi lehine çekecek olan taraf, petrolün getireceği çok yönlü kazanımlar aracılığıyla gelecekteki bölgesel politikaları belirleyecek olan taraf olacaktır (Cohen, 1996, s.12–15). Hem mücadeleye katılanların çeşitliliği hem de yüksek finansal kâr ve stratejik kazançlar, Avrasya’daki mevcut petrol oyununu son derece karmaşık hale getirmektedir (Merdanov, 2013, s. 47). Neredeyse bir asır önce Orta Asya’da İngiltere ve Rusya, Büyük Oyun’un ana aktörleri iken, günümüzde bu karmaşık ve acımasız mücadelede yer alan oyuncuların sayısında belirgin bir artış gözlemlenmektedir. Bu zorlu oyunun oyuncuları şu şekilde sıralanabilir:

Devletler: ABD, İngiltere, Rusya Federasyonu, Almanya, Çin, Hindistan, Japonya, İran, Türkiye vb.

Şirketler: Exxon-Mobil, Chevron, Shell, BP-Amaco, Lukoil, Socar, Sinopec, Yukos, Unocal, Total, Pennzoil, Gazprom, British Gas, Statoil, TPAO, Kazakoil vb.

Yeni Büyük Oyun, öncekinin aksine, enerji kaynakları bakımından son derece çok zengin olan bu bölgede uluslararası çıkarların enerji kaynakları üzerinde rekabet ettiği bir güç mücadelesi olarak şekillenmektedir (Dekmejian & Smionian, 2001, s. 6). Hazar Denizi çevresinde yer alan altı yeni cumhuriyet, Basra Körfezi’ndeki rezervlerle rekabet edebilecek kullanılmamış petrol ve doğal gaz rezervlerinin günümüzdeki sahipleri. Ayrıca, boru hatları, tanker güzergâhları, petrol konsorsiyumları ve anlaşmalar, Yeni Büyük Oyun’un önemli kazanç unsurları olarak öne çıkmaktadır (Edwards, 2003, s. 85).

1973 kriziyle uluslararası siyasete girmesinin üzerinden uzun yıllar geçse de petrol, küresel güç dengesi açısından kritik bir stratejik emtia olmaya devam etmektedir (Stainslaw & Yergin, 1993, s. 81). Nitekim Soğuk Savaş sonrası hem Rusya hem de ABD yönetimleri bölgeye müdahil olma gerekliliğini vurgulamışlardır. Rusya’nın, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)¹ içindeki enerji politikaları, eski Sovyetler Birliği’nin büyük bölümünü kapsayan Büyük Rusya’yı yeniden inşa etmeye yönelik bir çabadır. Rusya enerji kaynaklarını sağlamak için bazı ülkelere bağımlı olmaya devam ederken, bu ülkeler üzerinden enerji taşıma (transit) bağımlılığını azaltmaya veya dengeleyecek stratejiler geliştirmektedir. Rusya’nın BDT ülkelerine yönelik enerji politikası, musluk silahı ve transit silahı olarak adlandırılan iki araç içermektedir. Musluk silahı, dışa

¹ Azerbaycan Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya, Ukrayna, Moldova Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Özbekistan. SSCB’nin dağılmasından sonra kurulan 15 devletin 12’si BDT üyesi olup; Estonya, Litvanya ve Letonya bu topluluk içinde yer almamaktadır.

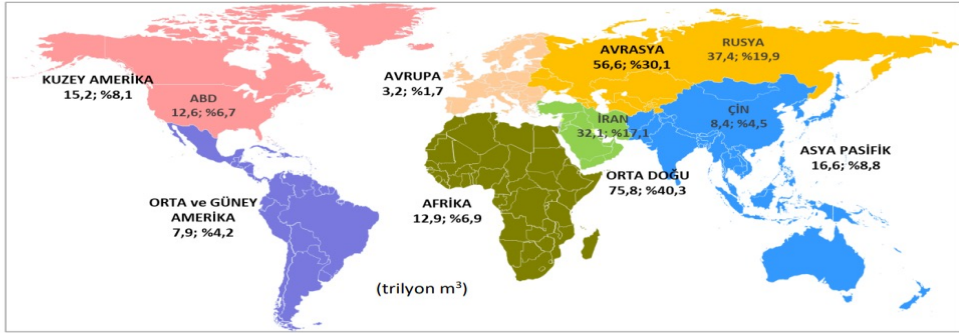
bağımlı komşulara gaz sevkiyatının değişken fiyatlandırılmasından oluşurken, transit geçiş silahı ise bu ülkelere Rus gaz boru hatları aracılığıyla Avrupa'nın para getiren pazarlarına erişim imkânı sunmaktadır (Nygren, 2008, s. 13).

Edwards, (2003, s. 86) dünya genelindeki güç dinamiklerinin nasıl şekillendiğini analiz ettiği çalışmasında ABD'nin Avrasya coğrafyası ve enerji politikası konusuna yaklaşımlarını Clinton ve Bush yönetimlerin bakış açıları üzerinden sunmuştur. Ona göre, Clinton yönetimi döneminde hazırlanan raporlarda ABD'nin Avrasya bölgesinde aktif rol alması gerektiği vurgulanmış; Bush yönetiminin enerji planında ise, 'Amerika'nın yirmi yıl sonra her üç varil petrolden yaklaşık ikisini ithal edeceği, bunun da Amerika'nın çıkarlarını her zaman gözetmeyen yabancı güçlere bağımlılığı arttıracak'ı sonucuna varılmış ve politika yapıcılara açıkça Hazar Denizi Havzası'na atıfta bulunularak 'ilave yabancı enerji kaynaklarını güvence altına almak için... çok çaba sarf etmeleri' tavsiye edilmiştir. Trump yönetimindeki ABD'nin ise, Avrasya bölgesinde ekonomik pragmatizm ve seçici diplomasiye dayalı stratejik bir yaklaşım benimseyeceği düşünülmektedir. Orta Asya'da ABD'nin varlığı Rusya ve Çin'in bölgedeki etkisini sınırlandırmayı amaçlarken, Orta Doğu'da Trump'ın İsrail yanlısı tutumu İran ile olan gerilimleri daha da şiddetlendirebilir (specialeurasia, 2024).

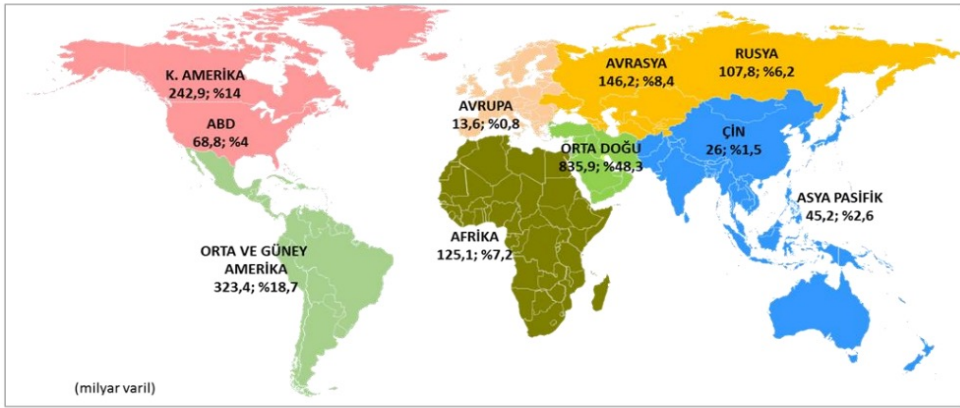
Avrasya coğrafyası Avrupa Birliği için de önemlidir. AB'ye üye birçok ülke, dünyada kişi başına en yüksek enerji tüketimine sahip ülkeler arasında yer almaktadır. AB'nin birincil enerji kaynakları arasında petrol %44 ile ilk sırada bulunurken, doğal gaz ise %25 ile ikinci sıradadır. Avrupa, petrol ve doğal gaz rezervleri açısından oldukça yoksul bir bölge olduğundan, AB, petrol ihtiyacının yaklaşık %80'ini ve doğal gaz ihtiyacının ise yaklaşık %65'ini ithalat yoluyla temin etmektedir. Bu durum, Avrupa ile Orta Asya, Kafkasya ve Orta Doğu arasında yer alan transit ülkelerin jeopolitik önemini önemli ölçüde artırmaktadır (Özkan, 2010, s. 25; Yıldız, 2013).

Dünya petrol ve doğal gaz tüketiminde 2000'li yıllara kadar ABD ve AB'nin hâkimiyetinden söz edilirken, 2000'ler itibarıyla Çin ve Hindistan'ın da bu listeye eklendiği gözlemlenmektedir. Örneğin Hindistan'da petrol, toplam enerji tüketiminin yaklaşık %26'sını oluşturmaktadır ve bu durum ülke ekonomisinin enerji kaynağı olarak petrole büyük ölçüde bağımlı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, Hindistan'ın petrol talebinin Çin'i geçmesi beklenmekte ve petrole olan talebin 2030 yılına kadar iki katından fazla bir artış göstereceği öngörülmektedir (Udemba ve ark., 2021, s. 53). Gerek Çin gerek Hindistan petrol tüketiminde artan dışa bağımlılıkları sebebiyle Orta Asya'daki ülkeler ve Rusya ile enerji konusunda iş birliği geliştirme yoluna gitmektedirler (Duran & Yılmaz, 2011, s. 36).

2020 yılına ait haritalara bakıldığında, Avrasya'nın neden stratejik bir oyun alanı haline geldiği daha net bir şekilde anlaşılmaktadır. Harita 1'de 2020 yılı dünya doğal gaz rezervleri dağılımı görülmektedir. Buna göre, dünya doğal gaz rezervlerinin %40,3'ü Orta Doğu'da, %30,1'i Avrasya'da, %8,8'i Asya Pasifik bölgesinde, %8,1'i Kuzey Amerika'da, %6,9'u Afrika'da, %4,2'si Orta ve Güney Amerika'da, %1,si ise Avrupa'da yer almaktadır. Harita 2'de de 2020 yılı dünya petrol rezervleri dağılımı görülmektedir. Dünya petrol rezervlerinin %48,3'ü Orta Doğu'da, %18,7'si Orta ve Güney Amerika'da, %14'ü Kuzey Amerika'dadır. Avrasya %8,4, Afrika %7,2, Asya Pasifik %2,6 ve Avrupa %0,8'lik rezerv payına sahiptir.

Harita 1. 2020 yılı bölgelere göre dünya doğal gaz rezervi (TPAO, 2021, s. 25).

Harita 2. 2020 yılı bölgelere göre dünya petrol rezervi (TPAO, 2021, s. 13).

Esasen “Yeni Büyük Oyun”daki temel mesele Rusya’nın nasıl bir politika benimseyeceğidir. Batı ile iş birliğini sürdürerek komşularına hükmetmeye çalışmak yerine dayanışma ve karşılıklı haklara dayalı bir politika mı izleyecek, yoksa daha güçlü bir etki alanı kurma çabasıyla BDT üyelerinin egemenlik haklarına müdahale edecek ve Batılı yatırımcı ve devletlerle yoğun bir rekabet ve çatışma içine mi girecektir? (Uğurlu, 2009, s. 318). Son dönemlerde yaşanan gelişmelere bakıldığında -Rusya’nın Ukrayna’ya karşı başlattığı savaş ve Kremlin’in doğal gaz arzını keserek AB’nin enerji güvenliğini baltalama girişimi- Rusya’nın pek dostane bir yaklaşım sergilediği söylenemez.

Yeni Büyük Oyun’un Türkiye’nin Enerji Politikasına Yansımaları

Türkiye, Avrasya ülkeleri ile derin tarihi ve ekonomik bağlara sahip bir ülkedir. Türkiye özellikle Soğuk Savaş sonrasında bölgeyle ilişkilerini aktif hale getirmeyi hedefleyen bir politikaya yönelmiştir. Aynı zamanda Türkiye, bölge için de önemli bir enerji ithalatçısıdır çünkü enerji tüketimi yerli enerji üretiminin çok üzerindedir.

SSCB’nin dağılmasının ardından Türkiye, Türk cumhuriyetlerinin bağımsız bir şekilde hareket edemeyeceklerini ve Türk dünyasının lider gücü olacağı yönünde bir öngörde bulunmuştur. Ancak, Türkiye’nin bu yaklaşımının doğru olmadığı, karşılık-

Doğu-batı enerji koridorunun bir diğer önemli ayağı olan Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı 3 Temmuz 2007 tarihinde devreye girmiştir. Hazar Denizi'nin Azerbaycan'a ait kesiminde yer alan Şahdeniz sahasında üretilecek doğal gazı Gürcistan üzerinden Gürcistan-Türkiye sınırına ulaştıran BTE Doğal Gaz Boru Hattı, aynı zamanda Türkmenistan ve Kazakistan'daki dünyanın dördüncü büyük doğal gaz rezervlerine erişecek olan Hazar Geçişli Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'nin ilk ayağı olarak da değerlendirilmektedir. Türkiye'nin Avrupa'ya çoklu boru hatlarıyla doğal gaz ve petrol taşımadaki stratejik önemini artıran bir diğer proje de Türk, Yunan ve İtalyan doğal gaz boru hatları şebekelerinin birbirine bağlanmasını sağlamak üzere 26 Temmuz 2006 tarihinde imzalanan "Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğalgaz Taşıma Koridorunun Geliştirilmesine İlişkin Hükümetlerarası Anlaşma"dır. (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2009, s. 4). Bu proje kapsamında doğal gaz boru hattı şebekelerinin entegrasyonu yoluyla Hazar petrol ve doğal gaz kaynaklarının Avrupa'ya taşınması, Avrupa'nın enerji çeşitlendirme stratejilerinin temel bileşenlerinden biri olarak önemli bir işlev görecektir. Turan'a (2010, s. 63) göre, Türkiye, söz konusu projeler aracılığıyla Norveç, Rusya ve Cezayir'den sonra Avrupa'nın doğal gaz tedarikinde dördüncü ana arter olma hedefini gerçekleştirdiğinde, bu durum Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir iş birliği alanı yaratacak ve Avrupa'nın Asya ile bağlantılarını güçlendirecektir.

Türk enerji politikasını doğrudan etkileyen bir diğer önemli proje ise Nabucco'dur. Ortadoğu ve Hazar Bölgesi doğal gaz rezervlerini Avrupa pazarlarına bağlamayı hedefleyen Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya Doğal Gaz Boru Hattı (Nabucco) projesi, ilk aşamada güzergâh üzerindeki ülkelerin gaz ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamakta, ilerleyen yıllarda ise Avusturya'nın Avrupa'daki önemli doğal gaz dağıtım merkezi rolünden yararlanarak, Batı Avrupa'ya yönelik gaz taleplerine uygun bir şekilde gaz sevkiyatını gerçekleştirmeyi öngörmektedir (BOTAŞ, 2011, s. 9).

Nabucco Projesi hem Avrupa Birliği'nin hem de Türkiye'nin arz güvenliği açısından büyük öneme sahip olup, aynı zamanda Güney Akım Projesi'ne göre avantajlı hale gelmesinin temel nedeni, sunduğu rota ve kaynak çeşitlendirmesidir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği'nde tüketilen toplam doğal gazın %64,2'sinin ithal edildiği ve Türkiye'nin tamamen ithal doğalgaza bağımlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, proje daha da kritik bir hal almaktadır. Ayrıca, boru hattının geçtiği ülkelerden Bulgaristan'ın ithal doğalgaza bağımlılık oranı %98,6, Macaristan'ın %85,6 ve Avusturya'nın %85,1 ile AB ortalamasının üzerinde seyretmektedir (İleri, 2011, s. 2).

Nabucco projesine ilişkin Hükümetlerarası Anlaşma (IGA) 13 Temmuz 2009 tarihinde imzalanmıştır. Proje Destek Anlaşmaları (PSA) ise yaklaşık 2 sene sonra -8 Haziran 2011- imzalanmıştır (BOTAŞ, 2011, s. 9). Toplam 3900 km uzunluğunda, yıllık taşıma kapasitesi 31 milyar metreküp ve 7,9 milyar avro yatırım gerektiren bu doğalgaz boru hattının inşaatına 2013 yılında başlanması ve ilk gaz akışının 2017 yılında sağlanması planlanmıştır (İleri, 2011, s. 2). Ancak proje birçok engelden ötürü rafa kaldırılmıştır. Nabucco projesinin karşılaştığı en önemli engel, Hazar Denizi'nin kıyıdaş ülkeler arasında bölüşümüne ilişkindir. Nitekim belirtilen dönemde denizin uluslararası hukuki statüsü, içerdiği doğal kaynakların paylaşımı ve kullanımı ile ilgili bir netliğin olmamasıydı (Kahraman & Merdan, 2020, s. 434).

Nabucco projesinin en belirgin önemi, Rus gazına bağımlı olan Avrupa ülkeleri için alternatif bir tedarik kaynağı ve coğrafi rota sunmasıdır. Avrupa, doğal gaz ve petrol gibi yer altı zenginlikleri bakımından genellikle fakir olup, İngiltere, Norveç ve Hollanda dışında önemli doğal gaz kaynaklarına sahip başka bir ülke bulunmamaktadır. Bu bağlamda zaman zaman Rusya'nın Ukrayna'ya verdiği doğal gazı kesmesi, bütün Avrupa'da tedirginlik yaratsa da yaşanan krizlere rağmen AB'nin enerji politikasında ortak bir paydada buluşamaması, bu boru hattı projesinin hayata geçirilmesini engellemiştir. AB üyeleri bazen ortak hareket ederken, bazen de ulusal çıkarlarını ön planda tutmuşlardır. Bölge ülkeleri ile küresel aktörler arasındaki çıkar çatışmaları, projenin gerçekleştirilmesini olumsuz yönde etkilemiş diğer bir etmendir. Maddi kaynak teminindeki zorluklar, Rusya ve İtalya ortaklığında geliştirilen Güney Akım Projesi ile Türkiye-Azerbaycan iş birliğiyle hayata geçirilen TANAP Projesi, Nabucco'nun gündemden düşmesine neden olmuştur (Önder & Maden, 2023, s.45–47).

Trans Hazar Projesi de AB'ye Rusya'nın dahil olmadığı bir projeye doğal gaz temin etme imkânı sunması açısından büyük önem taşımaktaydı. Hazar bölgesinin Avrupa'ya entegrasyonu açısından önemli bir fırsat olarak görülen bu proje, AB'nin ABD'nin baskılarıyla ileri sürdüğü gerekçeler ve Hazar'ın hukuki statüsüne dair yaşanan sorunları fırsat olarak değerlendiren Rusya ve İran sebebiyle hayata geçirilememiştir. Bu projenin bir diğer önemli yönü, Türkiye'nin bağımsızlıklarını yeni kazanmış Türk Cumhuriyetleri ile güçlü bir bağ kurabilmesine olanak sağlamasıydı. Ancak, Türkiye'nin izlediği hatalı politikalar bu süreci engellemiş ve sonuç olarak Türkmennistan'ın, yeniden ve zorunlu olarak, Rusya'ya yönelmesine sebep olmuştur (Önder & Maden, 2023, s.51–52).

Türkiye'nin Avrasya'ya ve özellikle Hazar Bölgesi'ne olan ilgisi, ekonomik gerekçelerinin yanı sıra siyasi ve stratejik gerekçelerle de şekillenmiştir. Açık denizlere kıyıları olmayan Kazakistan, Azerbaycan ve Türkmennistan'ın petrol ve doğal gazının Türkiye üzerinden dünya pazarlarına taşınması hem bu ülkelerin bağımsızlıklarını pekiştirecek ve Rusya'ya olan enerji bağımlılıklarını azaltacaktır hem de Türkiye'nin bölgedeki siyasi nüfuzunu artıracaktır. Bu bağlamda, bölgesel enerji kaynaklarının taşınma yollarının kontrolü Asya ve Avrupa arasında yer alan Türkiye'nin stratejik ve jeopolitik önemini artırabileceği gibi, Türkiye'nin Ortadoğu petrollerine ve Rus doğal gazına olan bağımlılığını da azaltma potansiyeline sahiptir (Abdullayev, 1999, s.263–264). Ayrıca önemli miktarda doğal gaz akışı sağlayacağı AB ile ekonomik entegrasyonunu derinleştirecek ve üyelik müzakereleri konusunda AB üzerinde baskı oluşturma kapasitesine sahip olacaktır. Bu durum, Türkiye'nin "AB'yi isteyen ülke" statüsünden, 'AB'nin istediği ülke' konumuna evrilmesine olanak tanıyacaktır (Tepealtı, 2009, s. 211).

Çevresel Güvenlik ve Türk Enerji Politikasındaki Yeri

Tarihsel süreç içerisinde sanayileşme, kalkınma ve ekonomik büyümenin sağlanmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Bu süreç, üretim yöntemlerinin modernleşmesi, iş gücünün etkin kullanımı ve teknolojik yeniliklerin teşvik edilmesiyle ekonomik yapının dönüşümüne zemin hazırlamış; üretim artışı ve verimlilik getirmiştir. Ancak, bu kalkınma sürecinin olumsuz etkileri de göz ardı edilmemelidir. Özellikle doğal

kaynakların bilinçsizce tüketimi sonucu görülen çevre sorunları sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan zorluklardan olup ekosistemlerin dengesini bozarak hem doğa hem de insan sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu etkiler coğrafi sınırlardan bağımsız olarak küresel ve bölgesel tehditler oluşturduğundan, çevreyi güvenlik açısından tartışmak zorunlu hale gelmektedir.

Çevresel güvenlik, bireylerin refahları için hayati öneme sahip unsurların önemli ölçüde olumsuz etkilenmemesi amacıyla çevresel değişimlere karşı kaçınma veya bu değişimlere uyum sağlama yeteneğidir (Barnett, 2007, s. 5). Çevresel güvenlik, çevreyle ilgili bir güvenlik sorunudur. Bu kavram, çevresel bozulmaların güvenliği tehlikeye atması olarak da tanımlanabilir. Yaşanılan çevreyi tehdit eden her türlü sorun, çevresel güvenlik alanına dâhil edilmektedir. Çevresel güvenlik, en küçük ölçekten en geniş ölçüye kadar, yerel düzeyden küresel düzeye kadar bir güvenlik boyutunu kapsamaktadır (Cali'den akt., Kaypak, 2012, s. 11).

Günümüzde çevresel güvenlik kavramı, bireylerden ulus devletlere kadar uzanan bir etki alanına sahip olup, uluslararası düzeyde ise tüm toplumları ve hatta gezegenin tamamını etkileyebilmektedir. Bu kavram meseleyi, çevresel, sosyal ve ekonomik boyutları içinde barındırarak çok disiplinli bir perspektiften ele alınması gereken bir mesele haline getirmektedir (Ak, 2013, s. 103). Bu bağlamda, Sahel'de açlık ve pastoral alanlardan göçe sebep olan çölleşme ve yoksulluk, Aral Denizi'nde hastalıklara ve ekonomik gerilemeye sebep olan su kıtlığı ve kirlilik ve Bougainville'deki Panguna madeninin çevresel etkilerinin tetiklediği şiddet çevresel güvensizliğe örnek olarak verilebilir (Barnett, 2007, s. 6).

Çevresel güvenlik/güvensizlik meselesi, enerji politikaları ile de doğrudan ilişkilidir. Bu anlamda, her ülkede ve tabi ki Türkiye'de de enerji politikalarının çevre politikaları ile uyumlu hale getirilmesi büyük bir önem taşımaktadır. Enerji üretimi ve taşımacılığının çevresel etkileri dikkate alındığında, Türk Boğazlarındaki deniz yolu taşımacılığı ve nükleer santraller gibi enerji projeleri, çevresel güvenliği tehdit edebilecek önemli riskler barındırmaktadır. Özellikle nükleer santrallerin inşası ve işletilmesi, radyoaktif atıkların yönetimini ve potansiyel kazalar gibi çevresel tehlikeleri beraberinde getirirken, Türk Boğazlarındaki yoğun deniz trafiği ve potansiyel kaza durumları, çevresel riskleri önemli ölçüde artırmaktadır.

T.C. Dışişleri Bakanlığına göre Türk Boğazlarında trafik yoğunluğu oldukça kritik ve tehlikeli seviyelere ulaşmıştır. Montrö Sözleşmesi'nin imzalandığı 1936 yılında İstanbul Boğazı'ndan günde sadece 17 gemi geçerken, günümüzde bu sayı ortalama 130 gemiye ulaşmıştır. Başka bir deyişle, 1936'dan bu yana Türk Boğazlarından geçen gemi sayısı yaklaşık 8 kat artmıştır. Bununla birlikte son yıllarda sadece gemi trafiği artmakla kalmamış, aynı zamanda teknolojik gelişmeler sonucu gemi boyutları büyümüş ve taşıdıkları kargonun niteliği değişmiştir. Türk Boğazlarından geçen gemilerin büyük bir kısmı ham petrol, amonyak, sıvılaştırılmış gaz, radyoaktif maddeler ve tehlikeli atıklar gibi zehirli, tehlikeli ve patlayıcı maddeler taşımaktadır. Özellikle 1990'lı yıllardan sonra, Karadeniz'e gelen petrol akışındaki artışa paralel olarak, Türk Boğazlarında tehlikeli madde ve petrol taşıyan gemilerin sayısında belirgin bir artış gözlemlenmiştir. Bugün, Türk Boğazları yoluyla taşınan tehlikeli madde miktarı, en fazla petrol taşı-

yan boru hattından bile daha fazladır ve bu miktar her yıl artmaya devam etmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2017).

Dünya günlük petrol tüketiminin %3,7'si Türk Boğazlarından geçmektedir. İstanbul Boğazı'ndan geçen petrol ve petrol ürünlerinin miktarı 1996 yılında 60 milyon ton iken, 2008 yılında önemli bir artışla 150 milyon tonu aşmıştır (Furuncu & Akbaş, 2019, s. 1732). Buna ek olarak, Kazak petrolünü Rusya'ya, oradan da Boğazlar vasıtasıyla dünyanın geri kalanına taşıyan CPC'nin (Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu) kapasitesi artırıldığında Boğazın fazladan 35 milyon ton ham petrol taşınması beklenmektedir (UTİKAD, 2010).

Boğazları kurtarmak iddiasıyla pazarlanan BTC projesi için milyarlarca dolar harcanmıştır. Çevresel güvenlik yerine çevresel güvensizliğe sebep olan çeşitli tehdit ve riskler barındıran bu proje Ceyhan'dan hareket eden binlerce tankerle birlikte, Boğazlardan Akdeniz'e ulaşan diğer tankerlerin sayısını arttırmaktadır ve zaten dünyanın en fazla petrol kirliliğine maruz kalan ve en kırılgan ekosistemlerinden biri olan Akdeniz'i özellikle Türkiye kıyılarını ciddi şekilde kirlletmektedir. Ayrıca faaliyetler sonucu oraya çıkan milyonlarca ton sera gazı emisyonu, tüm dünyayı tehdit eden iklim değişikliğini de şiddetlendirmektedir (Keskin, 2003, s. 364).

2005 yılında Zeytinburnu açıklarında batan gemiden 7 LPG tankerinin denize düşmesi, İstanbul'un ve Boğazların çevresel güvenliğini sorgulatan önemli bir olaydır. TMMOB'un (TMMOB, 2005) olay sonrası yaptığı ve çevresel güvenliği vurguladığı açıklama şöyledir:

Türk Boğazlarını sadece "taşıma koridoru" olarak değerlendirmemek; aksine deniz canlılarının göç etmelerini sağlayan çok hassas bir 'biyolojik koridor' şeklinde ele almak da gereklidir. Türk Boğazları, sadece %7'sinde hayat olan ve bu nedenle 110 türün koruma altına alındığı Karadeniz eko-sistemindeki yaşamın devamı açısından çok önemli bir işleve sahiptir. Özellikle İstanbul Boğazı'nın, Karadeniz suyunun yenilenmesinde tek araç olduğu unutulmamalıdır. Bu önemli gerçeğe karşın, bir yandan hızla artan tanker trafiği ve buna bağlı olarak çoğalan kazalar nedeniyle, öte yandan balast suları ve gemi boyaları gibi deniz yaşamını tehdit eden diğer kirlilik faktörleriyle, Boğaz ekosistemi aşırı derecede ve sürekli olarak kirlenmektedir.

Boğazlar hem kara ve deniz kaynaklı kirlenmenin yarattığı çok ciddi çevre sorunlarıyla hem de potansiyel kazalarla karşı karşıyadır; bu durum, çevresel güvenliğin tehdit altında olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca nükleer enerji santrallerin de çevresel güvenlik açısından önemli riskler taşıdığı açıktır.

1970'lerin başındaki petrol kriziyle birlikte inşası hız kazanan nükleer santraller, atomların parçalanmasıyla ortaya çıkan ısı enerjisini elektrik enerjisine dönüştüren sistemlerdir. Mayıs 2022 itibarıyla, 32 ülkede toplam 441 nükleer reaktör faaliyettedir ve 17 ülkede ise 53 nükleer reaktör inşaa aşamasındadır. Nükleer santrallerde üretilen elektrik, dünya genelindeki toplam elektrik arzının yaklaşık %10'unu karşılamaktadır (Kocaman, 2022). Enerjinin hammaddesi olan kaynakların coğrafi olarak ülkeler arasında dengesiz bir şekilde dağılması ve tükenebilir olmaları, enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar ve nükleer enerji üretiminin ekonomik açıdan daha avantajlı hale gel-

mesi gibi faktörler, dünya genelinde 32 ülkenin nükleer enerjiye yönelmesinin başlıca sebepleri arasında yer almaktadır (Çelik ve ark., 2015, s. 57).

Nükleer enerji santrallerinde teknolojinin sürekli olarak gelişmesine ve güvenliğin artmasına rağmen, yaşanan ölümcül kazalar ve bu kazaların ardından çevreye yayılan radyasyon ile nükleer atıklar, nükleer enerjiyi sürekli olarak tartışmaların merkezine yerleştirmektedir (Yılmaz, 2020, s. 125). Yaşanan nükleer kazalar ve nükleer atık yönetimi sorunu, nükleer enerjinin çevresel güvenlik bağlamında risk teşkil eden iki temel unsurunu oluşturmaktadır. Bundan dolayı nükleer santraller çevresel güvenlik açısından önemli tehditler olarak kabul edilmektedir. Özellikle Çernobil nükleer reaktöründeki kazadan sonra elde edilen deneyimler, zararlı etkilerin uzun yıllar devam etmesi ve geniş bir alanı etkilemesi gibi tehlikelerin varlığını ortaya koymuştur. Bu durum, dünya genelindeki yüzlerce nükleer santralin çevresel güvenlik açısından bir tehdit oluşturduğuna dair somut bir kanıt teşkil etmektedir (Özkan, 2016, s. 143).

Bununla birlikte, günümüzde bazı ülkelerin nükleer enerjiden vazgeçerek santrallerini kapatma kararı aldığı, diğer bazı ülkelerin ise nükleer santraller inşa etmeye devam ettiği görülmektedir. Türkiye, enerji politikalarının bir parçası olarak, Mersin Akkuyu'da Rusya ile iş birliği içinde nükleer güç santrali inşa etmeye başlamıştır. 2010 yılında başlatılan bu süreç tamamlandığında, santralin Türkiye'nin enerji ihtiyacına önemli ölçüde katkı sağlaması hedeflenmektedir (Yılmaz, 2020, s. 127). Türkiye'de Mersin Akkuyu Nükleer Santrali'nin yanı sıra Sinop İnceburun'da ve Kırklareli İğneada'da nükleer santral yapılması yönünde çalışmalar sürdürülmektedir. Ancak yukarıda bahsedilen olası riskler ve tehditler gerçekleştiğinde bu olumsuz sonuçlardan etkilenen yalnızca insan yaşamı değil; doğa, tarih ve kültürel değerler ve hatta ulusal ekonomi olacaktır. Bu sebeptendir ki nükleer enerji kullanımı, çevresel güvenlik açısından literatürde tartışmalı bir konu olmaya devam edecektir.

Sonuç

Enerji, toplumların ve ekonomilerin sürdürülebilirliği için hayati bir değere sahiptir. Dolayısıyla, devletleri yönetme sorumluluğunu üstlenenler, toplumun ve ekonominin ihtiyacı olan enerjiyi yeterli, kaliteli, sürekli ve düşük bütçeli bir şekilde sunmakla yükümlüdürler. Bu bağlamda devletler arasında enerji kaynaklarına sahip olma konusunda önemli bir rekabet söz konusu olup, hem enerji kaynaklarından yoksun -kaynak fakiri- hem de enerji kaynaklarına sahip -kaynak zengini- ülkeler, bu rekabetin içerisinde yer almaktadır. Avrasya zengin enerji kaynaklarına sahip bir bölge olarak, küresel enerji rekabetinin en yoğun şekilde yaşandığı alanlardandır. Türkiye ise bu bölgeye yakın jeopolitik konumu sebebiyle küresel enerji stratejilerinde önemli bir aktör olarak öne çıkmaktadır.

Devletler arasındaki söz konusu güç mücadelesine sebep olan enerji kaynakları petrol ve doğal gaz gibi fosil yakıtlardır. Günümüzde dünya üzerinde enerji ihtiyacının neredeyse %90'ı fosil yakıtlardan geriye kalan %10'luk kısmı yenilenebilir kaynaklardan karşılanmaktadır. Fosil yakıtlarının kullanımı her ne kadar küresel enerji talebinin büyük bir kısmını karşılasa da çevresel etkileri sera gazı salınımının artmasına ve dolayısıyla iklim değişikliğinin hızlanmasına yol açmaktadır.

1960'lı yıllarda çevre sorunlarının yaşamsal tehdit oluşturacak kadar belirginleşmesinin ardından doğan çevre bilinci, devletlere yukarıda sayılan kriterlere ek olarak yeterli, kaliteli, sürekli ve düşük bütçeli- “çevre ile uyumlu enerji” yükümlülüğünü de getirmektedir. Çevresel varlıkların hızla tahrip edilmesi, makro ölçekte bir çevre sorununa ve nihayetinde küresel düzeyde çevresel güvensizliğe sebep olmaktadır. Bu konudaki tartışmalarda güvenliği sağlayacak olan insandır; çevre ise “güvenli kılma” eyleminin gerçekleşeceği alandır. Devletlerin yapması gereken; çevre politikalarına, uygulamayı planladıkları enerji politikalarıyla entegre bir şekilde yaklaşmaktır. Bu bağlamda, insana, çevreye ve küresel iklime zarar vermeyen, “barışçıl enerji” uygulamalarının hayata geçirilebilmesi tamamen siyasi iradeye bağlıdır, denilebilir Barışçıl enerjiler veya diğer deyişle literatürde sıklıkla kullanılan adıyla yenilenebilir enerjiler, devletler arasında güç mücadelelerine sebep olmadıkları için de barışçıl olarak değerlendirilmektedir. Nitekim barışçıl enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaşması Avrasya’yı başta olmak üzere diğer fosil yakıt zengini devletleri “rekabet edilmesi gereken bir yer” konumundan uzaklaştıracaktır.

Barışçıl enerjilere yönelik enerji politikalarının başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için, devletlerin sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda uzun vadeli stratejiler geliştirmesi, enerji üretim ve tüketiminde çevresel etkilerin minimize edilmesi gerektiği bilinciyle hareket etmeleri gerekmektedir. Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşların dayattığı küreselleşme politikalarının aksine, devletler halkının refahını gözetmekle sorumludur. Bu bağlamda, devletler sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliği ön planda tutarak, halkın yaşam kalitesini artırmayı hedeflemelidirler. Ancak, ulus devletlerin çabalarının bunu sağlamaya yetmediği, uluslararası kuruluşların da bu konuda çok istekli olmadığı bilinen ve görülen bir gerçektir.

Türkiye açısından da enerji politikalarında sürdürülebilirlik ve başarı ancak bu politikanın çevre politikaları ile uyumlu hale getirilmesi ile sağlanacaktır. Ancak ülkemiz enerji üretiminin büyük bir kısmını fosil yakıtlardan temin etmekte olup bu durum enerjide dışa bağımlılığı arttırmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynakları açısından büyük bir potansiyelin varlığına rağmen bugüne kadar bu alanda olması gereken düzeyde bir gelişme kaydedilememiştir. Türkiye, dünya çapında önemli güneş, rüzgâr, biyokütle, jeotermal ve hidroelektrik enerji potansiyellerine sahip olmasına rağmen, maalesef ki insana, çevreye ve küresel iklime zarar veren fosil yakıt kullanımını arttırarak devam ettirmektedir; oysa fosil yakıtlar yerine yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması, hem çevresel güvenliğin sağlanmasına katkı sunacak hem de enerji güvenliğini güçlendirecektir. Yaşanagelen bu durum gerek kalkınma planlarında gerekse hükümet programlarında sıklıkla tekrarlanan, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi, çevresel duyarlılık, yeşil dönüşüm gibi ifadelerin, bir aldatmaca, bir politik söylem olduğunu düşündürmektedir.

Kaynakça/References

- Abdullayev, C. (1999). Uluslararası hukuk çerçevesinde Hazarın statüsü ve doğal kaynaklarının işletilmesi sorunu. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 48(1), 255–290. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000631
- Ak, T. (2013). Çevre ve güvenlik ilişkisi bağlamında çevresel güvenlik kavramı. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1-2), 99–115.
- Alagappa, M. (2008). Introduction: Investigating nuclear weapons in a new era. In M. Alagappa (Ed.), *The long shadow* (pp. 1–36). Stanford University Press.
- Barnett, J. (2007). Environmental security and peace, *Journal of Human Security*, 3(1), 4–16. <https://search.informit.org/doi/10.3316/informit.769447954854873>
- Bayraç, N. (2009). Küresel enerji politikaları ve Türkiye: Petrol ve doğalgaz kaynakları açısından bir karşılaştırma, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 115–142.
- BOTAŞ. (2011). *BOTAŞ sektör raporu*. https://www.botas.gov.tr/uploads/galeri/15-2019sektorap_2011.pdf, 20.11.2024
- Cohen, A. (1996). Yeni büyük oyun: Avrasya’da boru hattı siyaseti. *Avrasya Etüdləri*, 3(1), 2–15.
- Çelik, İ., Çeker, A., & Belge, R., (2015). Nükleer Enerji: Türkiye ve dünya ölçeğinde bir değerlendirme. *Yeni Fikir Dergisi*, 6(15), 55–68.
- Çınar, S., & Yılmaz, M. (2015). Yenilenebilir enerji kaynaklarının belirleyicileri ve ekonomik büyüme ilişkisi: Gelişmekte olan ülkeler örneği, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(1), 55–78.
- Dekmejian, R. H., & Smionian, H. H. (2001). *Troubled waters: The geopolitics of the Caspian*. I.B.Tauris & Co Ltd.
- Demirtaş, Y. S. (2019). ‘Doğu sorunu’ndan ‘yeni büyük oyun’a, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi (ATAD)*, 31, 1–32.
- Duran, H., & Yılmaz, K. K., (2011). *The ties that binds the Giant: China’s interests in energy sources of Central Asia*. Paper presented in International Conference on Eurasian Economies.
- Dussel, E. D., & Fornazzari, A. (2002). World-system and “trans”-modernity. *Nepantla: Views from South*, 3(2), 221–244.
- Edwards, M. (2003). The new great game and the new great Gamers: Disciples of Kipling and Mackinder, *Central Asian Survey*, 22(1), 83–102. <https://doi.org/10.1080/0263493032000108644>
- Furuncu, Y., & Akbaş, Z. (2019). Neoliberal teori ekseninde küreselleşmenin Türkiye’nin enerji politikaları üzerindeki etkileri: Enerji ticareti boyutu, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(72), 1724–1741. <https://doi.org/10.17755/esosder.548997>
- Hamidov, S., & L. Rustamli, (2016). Ortadoğu’nun jeopolitik güç yapısında İran: Temel çıkarlar ve perspektifler, *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, (2), 1–19.
- İleri, Ç. (2011). *Dünden bugüne Nabucco projesi*. İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu, 41, 1–4.
- İşeri, E. (2009). The US grand strategy and the Eurasian heartland in the twenty-first century. *Geopolitics*, 14(1), 26–46, <https://doi.org/10.1080/14650040802578658>
- Kahraman, F. Ş., & Merdan, A. S. (2020). Hazar denizinin hukuki statüsü. *KAUJEASF*, 11(21), 434–468. <https://doi.org/10.36543/kauibfd.2020.020>

- Kaypak, Ş. (2012). Güvenlikte yeni bir boyut; çevresel güvenlik. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(8), 1–22.
- Keskin, M. (2003). *Son on yılda Türkiye’de uygulanan enerji politikalarının ağır bedeli ve barışçıl enerji seçeneklerinin önemi*. TMMOB Türkiye IV Enerji Sempozyumunda sunulan bildiri.
- Kocaman, İ. (2022). *Enerji ve Politika: Ülkelerin Nükleer Santral Sayıları*, <https://turkiyeraporu.com/arastirma/enerji-ve-politika-ulkelerin-nukleer-santral-sayilari-10483/>
- Merdanov, S. (2013). Azerbaycan-ABD ilişkilerinde belirsizlik dönemi (1991-1994). Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi, 2(1), 47–70.
- Mucuk, M., & Uysal, D. (2009). Türkiye ekonomisinde enerji tüketimi ve ekonomik büyüme. *Maliye Dergisi*, 157(1), 105–115.
- Nygren, B. (2008). Putin’s use of natural gas to reintegrate the CIS region. *Problems of Post-Communism*, 55(4), 3–15. <https://doi.org/10.2753/PPC1075-8216550401>
- Omer, A. M. (2008). Energy, environment and sustainable development. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 12(9), 2265–2300. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2007.05.001>
- Orun, A. F., & Demirgil, B. (2021). Türkiye’de yenilenebilir enerji yatırımlarına yönelik teşvikler ve yenilenebilir enerjinin ekonomik etkileri. *Uluslararası İktisadi ve İdari Akademik Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 90–112.
- Önder, H., & Maden, N. (2023). Avrupa Birliği’nin kayıp enerji projeleri: Nabucco, Trans Hazar ve Güney Akım. *Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi*, 3(1), 33–56.
- Özkan, A. (2016). Güvenlik paradigmasında sınıraşan bir çevre sorunsalı: Nükleer zarar. *Alternatif Politika*, 8(1), 128–159.
- Özkan, G. (2010). Türkiye’nin Orta Asya ve Kafkasya’daki bölgesel politikasında enerji güvenliği. *Gazi Akademik Bakış*, (7), 17–40.
- Specialeurasia. (2024, October 15). *2024 U.S. presidential election: Possible implications in Eurasia of Donad Tump’s return*. <https://www.specialeurasia.com/2024/11/06/trump-us-elections-eurasia/>
- Squire, V. (2015). Reshaping critical geopolitics? the materialist challenge. *Review of International Studies*, 41(1), 139–159. <https://doi.org/10.1017/S0260210514000102>
- Stainslaw J., & Yergin, D. (1993). Oil: Reopening the door. *Foreign Affairs*, 72(4), 81–93. <https://doi.org/10.2307/20045717>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2009). *Türkiye’nin enerji stratejisi*. Yazar.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2017). *Türk boğazları*. <https://www.mfa.gov.tr/turk-bogazlari.tr.mfa>
- Tepealtı, F. (2009). *Boru hatları ulaşımı ve potansiyelinin Türkiye’nin siyasi coğrafyası’ndaki etkileri ve önemi*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Timor, A. N. (2012). Hazar denizi bölgesi petrol ve doğalgaz kaynakları. *Journal of Geography*, 8, 213–236.
- Turan, A. P. (2010). Hazar Havzası’nda enerji diplomasisi. *Bilge Strateji Dergisi*, 2(2), 43–72.
- Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği. (2005). *Zeytinburnu’nda yaşanan tanker kazası hakkında-* <https://www.mmo.org.tr/istanbul/basin-aciklamasi/zeytinburnunda-yasanan-tanker-kazasi-hakinda-15032005.1.12.2004>

- Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı. (2021). *Petrol ve doğal gaz sektör raporu*. Yazar.
- Udemba, E. N., Güngör, H., Bekun, F. V., & Kirikkaleli, D. (2021). Economic performance of India amidst high CO2 emission, *Sustainable Production and Consumption* 27, 52–60. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2020.10.024>
- Uğurlu, Ö. (2009). *Çevresel güvenlik ve Türkiye’de enerji politikaları*. Örgün Yayınevi.
- Uluslararası Taşımacılık ve Lojistik Hizmet Üretenleri Derneği. (2010, 21 Aralık). *Boğazlara yılda 5 bin bomba daha*. <https://www.utikad.org.tr/Detay/Sektor-Haberleri/7167/bogazlara-yilda-5-bin-bomba-daha>
- Walton, C. D. (2007). *Geopolitics and the great powers in the 21st century: Multipolarity and the revolution in strategic perspective*. Routledge.
- Yıldız, F. (2013). Avrupa Birliği enerji politikaları ve enerji arz güvenliği arayışları. *İnsan ve Toplum*, 3(5), 159–181. <http://dx.doi.org/10.12658/human.society.3.5.M0012>
- Yılmaz, M. (2020). Çevresel güvenlik bağlamında nükleer enerji politikaları. *Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 119–130.
- Zhao, C., Liu, M., Gong Y., Hou Y., & Cao X. (2022). The political influence pattern of the “Eurasia Central Region” based on Syria and Ukraine events. *Sage Open*, 12(2), 1–16. <https://doi.org/10.1177/21582440221097922>